

Sygn. akt *XXVIII C 18576/21*

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia **25 kwietnia 2024 roku**

Sąd Okręgowy w Warszawie XXVIII Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący: sędzia del. Michał Maj

Protokolant: sekretarz sądowy Julia Kraszewska

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu **11 kwietnia 2024 roku** w Warszawie

połączonych do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia spraw

z powództwa **M. P. i K. P.**

przeciwko **Bankowi (...) S.A. z siedzibą w G.**

o ustalenie i zapłatę, ewentualnie o zapłatę, ewentualnie o zapłatę, ewentualnie o unieważnienie

oraz

z powództwa **Banku (...) S.A. z siedzibą w G.**

przeciwko **M. P. i K. P.**

o zapłatę

I. w sprawie z powództwa M. P. i K. P. przeciwko Bankowi (...) S.A. z siedzibą w G.:

1. ustala, że umowa kredytu numer (...)

z dnia 27 czerwca 2007 roku jest nieważna,

2. zasądza od Banku (...) S.A. z siedzibą w G. na rzecz M. P. i K. P.:

a. kwotę **93.474,42 zł (dziewięćdziesiąt trzy tysiące czterysta siedemdziesiąt cztery złote 42/100)** z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia **15 czerwca 2019 roku** do dnia zapłaty,

b. kwotę **58.661,53 CHF (pięćdziesiąt osiem tysięcy sześćset sześćdziesiąt jeden franków szwajcarskich 53/100)** z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia **18 marca 2021 roku** do dnia zapłaty,

3. oddala powództwo w pozostałej części,

4. zasądza od Banku (...) S.A. z siedzibą w G. na rzecz M. P. i K. P. całe koszty procesu i pozostawia szczegółowe wyliczenie tych kosztów Referendarzowi Sądowemu,

5. nakazuje ściągnąć od Banku (...) S.A. z siedzibą w G. na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie kwotę **673,50 zł (sześćset siedemdziesiąt trzy złote 50/100)** tytułem brakujących kosztów sądowych poniesionych tymczasowo przez Skarb Państwa na wydatki z tytułu dowodu z opinii biegłego sądowego,

II. w sprawie z powództwa Banku (...) S.A. z siedzibą w G. przeciwko M. P. i K. P.:

1. umarza postępowanie w części obejmującej powództwo o zapłatę kwoty **147.565,50 zł (sto czterdzieści siedem tysięcy pięćset sześćdziesiąt pięć złotych 50/100)** z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od tej kwoty tytułem wynagrodzenia za korzystanie z kapitału (pkt 1.b pozwu),

2. zasądza od M. P. na rzecz Banku (...) S.A. z siedzibą w G. kwotę **210.000,01 zł (dwieście dziesięć tysięcy złotych 01/100)** z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia **17 marca 2022 roku** do dnia zapłaty,

3. zasądza od K. P. na rzecz Banku (...) S.A. z siedzibą w G. kwotę **210.000,01 zł (dwieście dziesięć tysięcy złotych 01/100)** z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia **17 marca 2022 roku** do dnia zapłaty,

4. oddała powództwo w pozostałej części,

5. stosunkowo rozdziela koszty procesu, przyjmując, że Bank (...) S.A. z siedzibą w G. wygrał sprawę w 74%, a M. P. i K. P. wygrali sprawę w 26% i pozostawia szczegółowe wyliczenie tych kosztów Referendarzowi Sądowemu.

Sygn. akt **XXVIII C 18576/21**

UZASADNIENIE

M. P. i K. P. w ostatecznie sformułowanym żądaniu (k. 1535) wniosła o:

- ustalenie nieważności umowy kredytu zawartej pomiędzy stronami,

- zasądzenie od pozwanego tytułem wzajemnego zwrotu świadczeń od strony pozwanej na rzecz powodów kwoty 104.229,16 zł oraz kwoty 58.661,53 CHF z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty.

Bank wniósł o oddalenie powództwa kredytobiorców.

Bank (...) S.A. z siedzibą w G. (dalej także jako: bank) wniósł pozew w pozwie (k. 3 akt sprawy XXVIII C 15738/21), w którym wniósł o zasądzenie od M. P. i K. P. (dalej także jako: kredytobiorcy, konsumenta) kwoty 567.566,52 zł (w tym 420.000,02 zł tytułem zwrotu równowartości kapitału kredytu i 147.566,50 zł tytułem wynagrodzenia za korzystanie z kapitału) wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od dnia następującego po dniu doręczenia pozwu do dnia zapłaty.

M. P. i K. P. wnieśli o oddalenie powództwa banku.

Na rozprawie w dniu 11 kwietnia 2024 r. pełnomocnik banku cofnął pozew w zakresie powództwa o wynagrodzenie za korzystanie z kapitału pkt 1.b pozwu, tj. co do żądania zapłaty kwoty 147.565,50 zł wraz z odsetkami, ze zrzeczeniem się roszczenia (k. 1772Bv).

Obie sprawy zostały połączone do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia.

Sąd ustalił następujący stan faktyczny:

W dniu 28 czerwca 2007 r. została zawarta umowa kredytu nr (...) na podstawie której (...) Bank S.A.(poprzednik prawny Banku (...) S.A.) udzielił stronie M. P. i K. P. kredytu w kwocie 411.805,80 zł na okres 360 miesięcy w celu kwoty pozostawionej kredytobiorcy w wysokości 400.000,00 zł przeznaczonej na pokrycie części kosztów budowy domu mieszkalnego w miejscowości K. oraz koszty z tytułu ubezpieczenia od ryzyka utraty pracy opisanego w §13, w wysokości 8.804,40 zł oraz koszty z tytułu ubezpieczenia na życie oraz na wypadek trwałej i całkowitej niezdolności do pracy opisanego w § 13 w wysokości 2.801,40zł.

Kredyt był oprocentowany według zmiennej stopy procentowej, stanowiącej sumę stawki LIBOR CHF 3M i stałej marży banku.

Kredyt był oprocentowany według zmiennej stopy procentowej (indeks L3).

Kredyt był indeksowany kursem CHF (§ 1 ust. 1 zdanie pierwsze).

W dniu wypłaty saldo jest wyrażone w walucie do której indeksowany jest kredyt według kursu kupna waluty do której indeksowany jest kredyt, podanego w tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez (...) Bank S.A., opisaną szczegółowo w § 17, następnie saldo walutowe przeliczane jest dziennie na złote polskie według kursu sprzedaży waluty do której indeksowany jest kredyt, podanego w tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez (...) Bank S.A., opisaną szczegółowo w § 17 (§ 1 ust. 1 zdanie trzecie).

W przypadku gdy kredyt jest indeksowany kursem waluty obcej, zmiana tego kursu będzie miała wpływ na wysokość raty oraz saldo zadłużenia z tytułu kredytu, przy czym saldo zadłużenia może przewyższyć wartość nieruchomości, a ryzyko z tego tytułu ponosi kredytobiorca (§ 6 ust. 3).

Wypłacona kwota złotych polskich zostanie przeliczona na walutę do której indeksowany jest kredyt według kursu kupna waluty kredytu podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez (...) Bank S.A., obowiązującego w dniu dokonania wypłaty przez bank (§ 7 ust. 2 zdanie trzecie).

Rozliczenie każdej wpłaty dokonanej przez kredytobiorcę, będzie następować według kursu sprzedaży waluty do której jest indeksowany Kredyt, podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez (...) Bank S.A. obowiązującego w dniu wpływu środków do banku” (§ 10 ust. 6).

Do rozliczania transakcji wypłat i spłat Kredytów stosowane są odpowiednio kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez (...) Bank S.A. walut zawartych w ofercie Banku obowiązujące w dniu dokonania transakcji (§ 17 ust. 1). Kursy kupna określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP minus marża kupna (§ 17 ust. 2). Kursy sprzedaży określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP plus marża sprzedaży (§ 17 ust. 3). Do wyliczenia kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez (...) Banku S.A. stosuje się kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP w danym dniu roboczym skorygowane o marżę (...) Banku S.A. (§ 17 ust. 4). Obowiązujące w danym dniu roboczym kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez (...) Bank S.A. walut zawartych w ofercie Banku określone są przez Bank po godz. 15.00 poprzedniego dnia roboczego i wywieszane są w siedzibie Banku oraz publikowane na stronie internetowej (...) Banku S.A. (www.gemoneybank.pl)” (§ 17 ust. 5).

Dowód: umowa – k. 44-54

Zawarcie powyższej umowy zostało poprzedzone złożeniem przez stronę powodową zaakceptowanego przez bank wniosku o udzielenie kredytu w kwocie 400.000 zł, w walucie CHF. We wniosku wskazano, że M. P. i K. P. są małżonkami, M. P. nie prowadzi działalności gospodarczej, posiada wykształcenie wyższe i jest zatrudniony w branży spedycji i logistyki, K. P. prowadziła działalność gospodarczą do października 2006 r. i posiada wykształcenie wyższe.

Ponadto w dniu 20.04.2007 r. M. P. i K. P. podpisali oświadczenie, że przedstawiono im ofertę kredytu hipotecznego w złotych polskich oraz że wybrali kredyt w walucie obcej, będąc uprzednio poinformowani o ryzykach związanych z zaciągnięciem kredytu hipotecznego w walucie obcej.

Dowód: wniosek – k. 303-306, oświadczenie – k. 309-310

W dniu 15 września 2008 r. strony zawarły aneks do umowy kredytu na mocy którego, zwiększono kwotę kredytu o 20.184,00 zł do kwoty 431.989,80 zł.

Dowód: aneks – k. 329-332

Kolejny aneks strony zawarły w dniu 18 lipca 2011 r., na mocy którego umożliwiono kredytobiorcom na spłatę kredytu w walucie CHF.

Dowód: aneks – k. 333-336

Kredyt został uruchomiony w siedmiu transzach łączną kwotą 420.000,02 zł. Nadto w dacie wypłaty pierwszej transzy kredytu tj. 5 lipca 2007 r. przy uruchomieniu umowy zostały pobrane opłaty kredytowane:

- 8.804,40 zł tytułem kosztów z tytułu ubezpieczenia od ryzyka utraty pracy,
- 200,00 zł tytułem płaty sądowej należnej za wpis do hipoteki,
- 2.801,40 zł tytułem ubezpieczenia na życie oraz na wypadek trwałej i całkowitej niezdolności do pracy.

W okresie od dnia 6 sierpnia 2007 r. do dnia 6 marca 2019 r. bank pobrał łącznie kwoty 93.474,42 zł i 58.661,53 CHF tytułem rat kredytu.

Dowód: zaświadczenie – k. 356, 1019-1023, 1258-1231v, opinia biegłego – k.1213-1222, opinia uzupełniająca biegłego – k.1377-1382

W dniu 19 sierpnia 2017 r. M. P. i K. P. za pośrednictwem pełnomocnika skierowali do Banku (...) S.A. z siedzibą w G. list adwokacki, w którym wezwali go do podjęcia rozmów ugodowych, które miałyby na celu wyeliminowanie z umów zapisów, które godzą w przepisy prawa oraz dobre obyczaje.

Dowód: list adwokacki wraz z potwierdzeniem nadania – k. 37-43

W dniu 28.12.2023 r. kredytobiorcom zostało doręczone pismo, w którym pozwany oświadczył, że korzysta z prawa zatrzymania do czasu zaoferowania przez stronę powodową świadczenia wzajemnego banku w kwocie 420.000 zł tytułem wypłaconego i wykorzystanego kapitału kredytu albo zabezpieczenia roszczenia o jego zwrot.

Dowód: oświadczenie wraz z potwierdzeniem nadania i odbioru - k. 1744-1751.

Celem kredytu było uzyskania środków na zakup domu przeznaczonego na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych kredytobiorców. Nikt nie tłumaczył kredytobiorcom, że istnieją dwa kursy – kurs kupna i kurs sprzedaży. Nie informowano kredytobiorców o zasadach tworzenia tabel kursowych w Banku. Umowa nie podlegała negocjacji ani indywidualnym uzgodnieniom. M. P. i K. P. prosili o projekt umowy jednak uzyskali informację, że zapoznają się z jej projektem, gdy umówią się na jej podpisanie. M. P. i K. P. dowiedzieli się, że umowa jest wadliwa gdy okazało się, że nie mogą nadpłacać kredytu. M. P. i K. P. przeczytali umowę kredytu nie zostali pouczeni o zasadach tworzenia tabel kursowych w Banku, nie było mowy o tabelach, natomiast przedstawiono im historyczny wykres CHF/PLN. Kredytowana nieruchomość nigdy nie była wynajmowana. M. P. i K. P. znają, rozumieją i akceptują skutki stwierdzenia nieważności umowy oraz nie zgadzają się na utrzymanie w mocy zawartych w umowie niedozwolonych postanowień umownych.

Dowód: przesłuchanie stron – k.1194-1196, 1624-1625

Podstawę ustaleń faktycznych stanowiły wymienione dokumenty, których treść ani autentyczność nie była kwestionowana przez strony, oraz przesłuchanie M. P. i K. P., które były spójne, logiczne, konsekwentne i pobawione sprzeczności oraz znajdowały potwierdzenie w pozostałych dowodach. Powyższe dowody były wystarczające dla oceny stanowisk i żądań stron, a pozostałe dowody nie miały istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy.

Jednocześnie w przedmiotowym postępowaniu został dopuszczony dowód z opinii biegłego sądowego z zakresu bankowości i finansów. Mimo jednak, że opinia biegłego sądowego jest pełna i rzetelna, a przy tym została sporządzona w sposób prawidłowy, a biegły udzielił w niej wyczerpujących odpowiedzi na zadane pytania i jego wnioski były logiczne i racjonalne.

Zeznania świadka M. K. (MacLeod), J. K., T. K., T. P., B. B. (Z.) i J. R. były nieprzydatne dla ustalenia faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, ponieważ żaden ze świadków nie znał żadnych okoliczności zawarcia umowy.

Sąd oddalił wnioski M. P. i K. P. o zobowiązanie do przedstawienia dokumentów tj. materiałów szkoleniowych, instrukcji służbowych, podręczników i regulaminu, dla osób, które w imieniu pozwanego Banku proponowały konsumentom kredyty hipoteczne, których raty indeksowane były kursem CHF oraz przedłożenia listy osób, które prowadził dla Banku szkolenia oraz listy osób z imionami, nazwiskami osób, adresami dla doręczeń, które sporządzały analizy finansowe dla Banku (aktuariuszy), jeśli chodzi o udzielania kredytów w CHF w latach 2006-2008 r. lub o złożenie do akt sprawy umów, które łączyły, bądź łączą Bank z tymi osobami oraz potwierdzeń stanu zapisów księgowych, dokumentacji kredytowej, w tym złożonych przez kredytobiorców dokumentów, potwierdzeń o wysokości wykorzystanego kredytu oraz potwierdzeń, w jakiej walucie nastąpiła wypłata kredytu, historii rachunku, z którego nastąpiło uruchomienie kredytów oraz wniosków Banku (...) S.A. o zobowiązanie M. P. i K. P. do przedłożenia wszystkich umów najmu, dzierżawy, zarządu lub zlecenia dotyczących nieruchomości/lokali z których uzyskiwali oni przychód w latach 2007-2018, a w szczególności umów dotyczących kredytowanej nieruchomości oraz o zwrócenie się do Urzędu Skarbowego o podanie informacji, czy powodowie uzyskiwali przychód z najmu nieruchomości, ponieważ dokumenty te były zbędne, a ponadto częściowo wnioski te zmierzały do wytworzenia wskazanych dokumentów, tymczasem art. 248 § 1 k.p.c. przewiduje, że każdy obowiązany jest przedstawić „dokument znajdujący się w jego posiadaniu”, a zatem obowiązek wynikający z tego przepisu obejmuje tylko takie dokumenty, które już istnieją i znajdują się w posiadaniu strony lub osoby trzeciej. Ponadto, strona nie dopełniła także obowiązku wynikającego z art. 187 § 2 pkt 4 k.p.c., tj. nie uprawdopodobniła, że nie może sama uzyskać wskazanego dokumentu.

Sąd zważył, co następuje:

Na rozprawie w dniu 11 kwietnia 2024 r. pełnomocnik Banku (...) S.A. cofnął pozew w zakresie powództwa o wynagrodzenie za korzystanie z kapitału tj. co do żądania zapłaty kwoty 147.565,50 zł wraz z odsetkami ze zrzeczeniem się roszczenia. Wobec tego wymóg z art. 203 § 1 k.p.c. został spełniony. Ponadto okoliczności sprawy nie wskazują, aby cofnięcie pozwu było sprzeczne z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierzało do obejścia prawa (art. 203 § 4 k.p.c.). Wobec tego postępowanie zostało częściowo umorzona na podstawie art. 355 k.p.c.

W pozostałym zakresie oba powództwa są zasadne w przeważającej części.

Status konsumenta.

Dowody przeprowadzone w sprawie nie budzą wątpliwości co do tego, że umowa kredytu wiąże się z działalnością gospodarczą banku, a zarazem brak jest takiego związku w przypadku kredytobiorcy, a zatem należy go uznać za konsumenta (art. 22¹ k.c.).

Indywidualne uzgodnienia.

Ciężar dowodu, że postanowienia umowy wprowadzające powiązanie kredytu z kursem CHF i określające sposób przeliczeń kursowych zostały indywidualnie uzgodnione, spoczywał na banku (art. 385¹ § 4 k.c.), który temu ciężarowi nie sprostał - nie można bowiem uznać „wyboru waluty” kredytu przez konsumenta za negocjacje, skoro sprowadza się to jedynie do zatwierdzenia jednej z kilku możliwości oferowanych przez bank, zaś sam sposób przeliczania kursów walut był ustalany jednostronnie przez bank.

Klauzula ryzyka kursowego.

Klauzula ryzyka kursowego (§ 1 ust. 1 zdanie pierwsze umowy w zakresie wprowadzającym indeksację kredytu kursem CHF) określa główne świadczenie umowy kredytu, lecz nie została sformułowana w sposób jednoznaczny (art. 385¹ § 1 k.c.), ponieważ analiza treści umowy i okoliczności jej zawarcia nie pozwala na stwierdzenie, że kredytobiorca został należycie poinformowany o konsekwencjach ryzyka kursowego związanego z umową. Informacja ta powinna

jednoznacznie wskazywać na to, że ryzyko kursowe jest nieograniczone i obejmować realne przykłady obrazujące charakter tego ryzyka i jego potencjalne skutki, w tym w szczególności historyczny wykres kursu CHF/PLN za okres co najmniej kilkunastu lat i symulację wpływu wzrostu tego kursu o co najmniej kilkadziesiąt procent na wysokość rat kredytu i zadłużenia kredytobiorcy liczone w PLN. Tymczasem informacje udzielone przez bank tych wymogów nie spełniały. Wobec tego należało uznać, że klauzula ryzyka kursowego kształtuje prawa i obowiązki konsumenta sprzecznie z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (art. 385¹ § 1 k.c.), skoro pomimo nieuzyskania stosownych informacji konsument, który nie miał dochodów ani oszczędności w CHF, został obciążony nielimitowanym ryzykiem zmiany kursu tej waluty, przed którym nie był w stanie zabezpieczyć się w żaden sposób.

Umowa kredytu indeksowanego do waluty obcej nie może istnieć bez postanowienia przewidującego jej indeksację i wskazującego walutę tej indeksacji. A zatem nie ma w ogóle możliwości, aby „luka” powstała po tej klauzuli mogła zostać uzupełniona przepisem prawa krajowego. W rezultacie umowa kredytu po wyłączeniu z niej klauzuli ryzyka kursowego nie może dalej obowiązywać (w rozumieniu art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG), a zatem jest nieważna (art. 58 § 1 k.c.).

Klauzule przeliczeniowe.

Klauzule przeliczeniowe (§ 1 ust. 1 zdanie trzecie, § 7 ust. 2 zdanie trzecie, § 10 ust. 6, § 17 ust. 1-4 umowy) nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny (art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c.), tj. prostym i zrozumiałym językiem (art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13/EWG), ponieważ ich treść nie pozwala na stwierdzenie, w jaki sposób pozwany bank ustala kurs CHF dla celu wykonania umowy kredytu, a także kształtują one prawa i obowiązki konsumenta sprzecznie z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (art. 385¹ § 1 k.c.). W oparciu o te postanowienia kredytobiorca został obciążony koniecznością pokrywania kosztów spreadu, pomimo że koszty te nie odpowiadały żadnej usłudze świadczonej przez bank na rzecz klienta, a w umowie brak jest jednoznacznej informacji o tym, że konsument ponosi takie koszty, jaka jest ich wysokość i z czego one wynikają. Ponadto klauzule przeliczeniowe dawały bankowi całkowitą swobodę w sposobie kształtowania wysokości kursu waluty obcej, ponieważ postanowienia umowy w żaden sposób nie precyzowały, w oparciu o jakie zasady kurs waluty obcej miał być ustalany przez bank, a zatem bank mógł ustalić ten kurs na dowolnym poziomie. W rezultacie bank w oparciu o klauzule przeliczeniowe uzyskał rzeczywistą możliwość dowolnego kształtowania wysokości świadczeń kredytobiorcy, co jest w oczywisty sposób sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta.

Sąd dokonał oceny, czy postanowienia umowne są niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.), według stanu z chwili zawarcia umowy.¹ Tym samym dla powyższej oceny nie miały żadnego znaczenia okoliczności takie jak sposób wykonywania umowy, wieloletnie wykonywanie umowy przez kredytobiorcę bez żadnych zastrzeżeń, faktyczny sposób ustalania wysokości kursów waluty obcej przez bank i ich relacja do innych kursów występujących na rynku, późniejsze zmiany regulaminu pozwanego banku, późniejsze zmiany stanu prawnego (w szczególności wejście w życie ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw) czy kwestia ewentualnego zawarcia przez strony aneksu do umowy kredytu upoważniającego kredytobiorcę do spłaty rat kredytu bezpośrednio w walucie obcej. Dla oceny abuzywności klauzul przeliczeniowych nie miało znaczenia, że wybór kredytu powiązanego z kursem waluty obcej pozwalał kredytobiorcy na skorzystanie z niższego oprocentowania (LIBOR CHF).

Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c., niedozwolone postanowienia umowne nie wiążą konsumenta, zatem brak jest podstaw do modyfikacji tych postanowień lub uznania, że nie wiążą one konsumenta jedynie w pewnym zakresie ani uzupełnienia powstałej po tych postanowieniach „luki” jakkolwiek treścią, w tym w szczególności przepisami prawa krajowego. Odmienne zapatrywanie byłoby sprzeczne z brzmieniem oraz celem przepisów art. 385¹ § 1 k.c. i art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG.² Przede wszystkim zaś uzupełnienie umowy przepisem prawa krajowego nie może mieć miejsca w sytuacji, w której usunięcie z umowy nieuczciwego warunku prowadzi do jej nieważności, która jest akceptowana przez konsumenta,³ zaś w niniejszej sprawie kredytobiorca nie zgodził się na obowiązywanie umowy z nieuczciwymi warunkami ani na uzupełnienie jej treści przepisem prawa krajowego, natomiast wyraził zgodę na stwierdzenie nieważności umowy, będąc świadomym wynikających z tego konsekwencji. Co więcej, przepisem krajowym służącym

uzupełnieniu treści umowy nie mógłby być art. 358 § 2 k.c. w brzmieniu obowiązującym od dnia 24.01.2009 r., ponieważ jest on przepisem prawa krajowego o charakterze ogólnym, który nie ma zastosowania konkretnie do umów zawieranych pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem⁴, a ponadto ma on zastosowanie tylko „jeżeli przedmiotem zobowiązania jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej” (art. 358 § 1 k.c.), a zatem nie dotyczy on zobowiązań wynikających z umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej, w której świadczenia zostały oznaczone w walucie polskiej, natomiast w walucie obcej jest wyrażane tylko saldo zadłużenia.

Należy także wskazać, że sprzeczne z art. 385⁽¹⁾ § 1 k.c., stosowanym z uwzględnieniem art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG byłby zabieg określany jako „redukcja utrzymująca skuteczność” polegający na przyjęciu, że niedozwolonymi postanowieniami umownymi są tylko fragmenty postanowień zawartych w § 17 umowy, tj. „minus marża kupna” (§ 17 ust. 2), „plus marża sprzedaży” (§ 17 ust. 3), „skorygowane o marże kupna sprzedaży (...) Banku S.A.” (§ 17 ust. 4), w efekcie czego postanowienia umowy odsyłałyby wyłącznie do tabeli kursów średnich NBP. Mianowicie wspomniane przepisy nie pozwalają na uznanie za niedozwolone postanowienie umowne tylko części postanowienia umownego, przez co jego usunięcie skutkuje zmianą treści postanowienia umowy.⁵ W szczególności należy podkreślić, że Trybunał Sprawiedliwości w wyroku dotyczącym umowy o tożsamej treści stwierdził, że „Jedynie gdyby element klauzuli indeksacyjnej rozpatrywanego w postępowaniu głównym kredytu hipotecznego dotyczący marży Banku (...) stanowił zobowiązanie umowne odrębne od innych postanowień umownych, które mogłoby być przedmiotem zindywidualizowanego badania jego nieuczciwego charakteru, sąd krajowy mógłby go usunąć”.⁶ Tymczasem fragmenty postanowień umownych określające marże kupna/sprzedaży nie mogą stanowić zobowiązań umownych odrębnych od innych postanowień umownych. Mianowicie marża dodawana/odejmowana od kursu średniego NBP ze swojej istoty nie posiada samoistnego bytu – stanowi jeden z komponentów bankowego kursu waluty obcej. Wobec tego nie jest możliwe uznanie za niedozwolone postanowienie umowne „samej marży”, ponieważ stanowi ona tylko część postanowienia umownego, określającego kurs waluty stosowany przez bank. Wobec tego nie jest możliwe usunięcie z postanowień zawartych w § 17 umowy tylko odesłań do marży banku i pozostawienie kursu średniego NBP, ponieważ stanowiłoby to niedopuszczalną ingerencję w treść umowy. Dlatego też za niedozwolone postanowienia umowne uznane zostały wszystkie klauzule przeliczeniowe w całości, a nie tylko ich część odnosząca się do marży banku. Z podanych przyczyn Sąd nie podziela stanowiska, że „postanowienie umowne dotyczące marży banku w odniesieniu do ustalania kursu franka szwajcarskiego ma charakter samodzielny, co pozwala na eliminację jedynie elementu odnoszącego się do modyfikacji średniego kursu NBP marżą banku.”⁷

Klauzule przeliczeniowe określają świadczenia główne w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c., ponieważ nie tylko samo powiązanie kredytu z walutą obcą, ale również sposób dokonywania przeliczeń kursowych koniecznych do realizacji takiej umowy określają samą istotę umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej. Uznanie tych klauzul za niedozwolone postanowienia umowne skutkuje nieważnością całej umowy kredytu⁸ (art. 58 § 1 k.c.), ponieważ skoro określają one sposób wykonania umowy kredytu, to bez nich nie jest wiadomo, jak ta umowa ma być wykonywana, a zatem umowa ta po wyłączeniu z niej klauzul przeliczeniowych nie może dalej obowiązywać (w rozumieniu art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG).

Bezwzględna nieważność umowy.

Brak jest podstaw do uznania umowy kredytu za bezwzględnie nieważną. Zawieranie umów kredytu powiązanych z walutą obcą (indeksowanych i denominowanych) jest i było dopuszczalne w świetle art. 353¹ k.c. i art. 69 ustawy Prawo bankowe w brzmieniu obowiązującym w dacie zawarcia umowy. Treść umowy nie naruszała także zasady nominalizmu (art. 358 § 1 k.c. w brzmieniu obowiązującym do dnia 23.01.2009 r.), skoro kredytu udzielono w walucie polskiej, zaś CHF stanowił jedynie walutę indeksacji. Jak wyjaśniono wcześniej, postanowienia umowne obciążające kredytobiorcę nieograniczonym ryzykiem kursowym oraz dające bankowi całkowitą swobodę w kształtowaniu kursu waluty obcej stanowią niedozwolone postanowienia umowne (art. 385¹ § 1 k.c.), co wyłącza możliwość uznania ich za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.) lub sprzeczne z naturą stosunku prawnego kredytu indeksowanego do waluty obcej (art. 353¹ k.c.).⁹

Interes prawny.

Roszczenie o ustalenie nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z umowy wynikającego z nieważności umowy zasługuje na uwzględnienie, ponieważ umowa kredytu jest nieważna, a strona powodowa posiada interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. Mianowicie okres kredytu wskazany w umowie jeszcze nie upłynął, zaś bank stoi na stanowisku, że umowa jest ważna, domaga się od kredytobiorcy zapłaty kolejnych rat kredytu i nie wyraża zgody na wykreślenie z księgi wieczystej hipoteki zabezpieczającej roszczenia banku wynikające z umowy. Wobec tego powództwo kredytobiorcy o zapłatę nie kończyłoby definitywnie sporu stron dotyczącego oceny, czy umowa jest ważna.¹⁰

Świadczenie nienależne.

Nieważność umowy kredytu *ex tunc* oznacza, że wszystkie świadczenia spełnione na jej podstawie stanowią świadczenia nienależne (*condictio sine causa*) podlegające zwrotowi na podstawie art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 k.c. Natomiast fakt, że stronom przysługują wobec siebie wzajemne roszczenia nie może uzasadniać oddalenia powództwa o zapłatę żadnej strony na podstawie art. 411 pkt 2 lub 4 k.c.¹¹ Nie zachodzą także przesłanki do zastosowania art. 409 k.c. lub art. 5 k.c.

M. P. i K. P. zapłacili wobec pozwanego łącznie kwotę 93.474,42 zł i 58.661,53 CHF tytułem spłaty rat kredytu w okresie objętym żądaniem pozwu, a zatem należność w tej wysokości należało zasądzić na ich rzecz od banku. Powództwo kredytobiorców zostało oddalone w zakresie obejmującym żądanie zasądzenia kwoty 10.754,74 zł. Mianowicie świadczenia te nie zostały spełnione przez kredytobiorcę, lecz przez bank, ponieważ koszty te zostały skredytowane. Okoliczność ta wynika wprost z zaświadczenia banku (k. 356,1019-1023, 1258-1262) - zgodnie bowiem z § 13 umowy kredytu (k. 49-50) wszystkie te należności zostały skredytowane, a zatem były to świadczenia spełnione przez bank a nie przez kredytobiorcę. Skredytowanie tych składek i opłat skutkowało doliczeniem ich do salda zadłużenia kredytobiorcy, a zatem strona powodowa spłacała ich równowartość w ramach rat kredytu, których równowartość została już zasądzona na rzecz strony powodowej. Należność zasądzono na rzecz powodów będących małżonkami do ich majątku wspólnego. Jak słusznie wskazuje się w literaturze, „Poprawną formułą jest więc tutaj „zasądzenie świadczenia na rzecz powodów”; bez zastosowania konstrukcji zasądzenia solidarnego, ale też bez rozdzielania świadczenia na części przypadające każdemu z małżonków. Jest zaś oczywistością, że zasądzone na rzecz obojga małżonków świadczenie wejdzie, po jego wyegzekwowaniu, do majątku wspólnego małżonków; stanowiącego przedmiot wspólności łącznej.”¹²

Odnośnie natomiast roszczenia Banku (...) S.A. wypłacił on M. P. i K. P. łącznie kwotę 420.000,02 zł tytułem uruchomienia kredytu w okresie objętym żądaniem pozwu, a zatem należność w tej wysokości należało zasądzić na rzecz banku od kredytobiorców. Powództwo banku zostało oddalone w części obejmującej żądanie zasądzenia świadczenia *in solidum*. Mianowicie roszczenie wobec banku wobec kredytobiorców nie jest oparte na odmiennych podstawach prawnych, a tylko taka sytuacja uzasadnia zastosowanie konstrukcji solidarności niewłaściwej. Mając powyższe na uwadze, roszczenie Banku (...) S.A. wobec M. P. i K. P. dzieliło się na dwie równe części wobec każdego z pozwanych po 210.000,01 zł, zgodnie z art. 379 § 1 k.c.

Zasądzenie kwoty dochodzonej pozwem, lecz w sposób inny niż wskazany przez powoda, nie stanowi naruszenia art. 321 § 1 k.p.c., a odmienna wykładnia tego przepisu jest uznawana w orzecznictwie za oczywiście błędną.¹³

Przedawnienie.

Jak wcześniej wskazano, umowa kredytu nie jest bezwzględnie nieważna z uwagi na jej sprzeczność z ustawą (art. 58 § 1 k.c.) ani z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.), a wobec tego bieg terminu przedawnienia roszczenia powoda nie rozpoczynał się już w dniu spełnienia przez niego świadczenia wobec pozwanych (wyплаты kredytu), lecz w najwcześniejszym terminie, w którym dowiedział się on, że kredytobiorcy kwestionują zawarte w umowie kredytu postanowienia umowne i nie zgadzają się na ich stosowanie (art. 120 § 1 zdanie drugie k.c.). Nie sposób

bowiem uznać, aby bank mógł podjąć czynności zmierzające do dochodzenia swojego roszczenia wobec kredytobiorcy we wcześniejszym terminie, skoro uprzednio nie wiedział, że postanowienia umowy kredytu są kwestionowane przez kredytobiorcę, który wywodzi swoje roszczenie restytucyjne z nieważności umowy. Z przeprowadzonych w sprawie dowodów wynika, że najwcześniejszą chwilą, z którą kredytobiorcy uzyskali powyższą wiedzę było doręczenie mu pozwu. Była to zarazem data, w której powód dowiedział się o wystąpieniu przez kredytobiorców z żądaniem restytucyjnym opartym na twierdzeniu o nieważności umowy, a z treści pozwu wynikało niewątpliwie, że kredytobiorca jest świadomy skutków stwierdzenia nieważności umowy i akceptuje je. 14 W konsekwencji, bieg terminu przedawnienia roszczenia banku rozpoczął się z dniem doręczenia mu odpisu pozwu złożonego przez kredytobiorców, czyli w dniu 7.02.2018 r. Termin przedawnienia roszczenia Banku (...) S.A., jako związanego z prowadzoną przez niego działalnością gospodarczą, wynosił 3 lata (art. 118 k.c.). Roszczenie Banku (...) S.A. nie było przedawnione w dniu 9.07.2018 r., czyli w dniu wejścia w życie ustawy z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy - kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, a zatem zgodnie z art. 5 ust. 1 tej ustawy, do roszczenia powoda miał zastosowanie termin przedawnienia wynikający z art. 118 k.c. w brzmieniu obowiązującym od dnia 9.07.2018 r., czyli termin ten kończył się z upływem ostatniego dnia roku kalendarzowego.¹⁵ Bieg terminu przedawnienia roszczenia powoda upływałby zatem z dniem 31.12.2021 r., aczkolwiek przed tą datą doszło do przerwania biegu terminu przedawnienia na skutek wniesienia pozwu (art. 123 § 1 pkt 1 k.c.).

Roszczenie K. P. i M. P. o zwrot świadczenia nienależnego przedawnia się po upływie wynikającego z art. 118 k.c. terminu 6 lat na koniec roku kalendarzowego (10 lat co do roszczenia o zwrot świadczeń spełnionych przed dniem 9.07.2018 r., zgodnie z art. 5 ust. 3 ustawy z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy - kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw). Termin przedawnienia roszczenia konsumenta o zwrot świadczeń spełnionych na podstawie umowy kredytu, która jest nieważna bądź zawiera niedozwolone postanowienia umowne rozpoczyna bieg z dniem, w którym konsument dowiedział się (lub przy zachowaniu należytej staranności powinien był się dowiedzieć) o tym, że umowa jest nieważna lub że zawiera niedozwolone postanowienia umowne.¹⁶ a z przeprowadzonych dowodów wynika, że miało to miejsce najwcześniej w 2018 r. Wobec tego w tym roku rozpoczął się bieg terminu przedawnienia (art. 120 § 1 k.c.) roszczenia kredytobiorcy o zapłatę, który nie upłynął jeszcze w dniu złożenia pozwu, kiedy to doszło do przerwania biegu tego terminu (art. 123 § 1 pkt 1 k.c.). Tym samym roszczenie kredytobiorców nie jest przedawnione.

Zarzut potrącenia.

Zarzut potrącenia podniesiony przez M. P. i K. P. był nieskuteczny. Nie budzi wątpliwości, że M. P. i K. P. przysługuje wobec strony powodowej roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego, które nie jest przedawnione. Niemniej jednak omawiany zarzut powinien opierać się na materialnoprawnym oświadczeniu o potrąceniu, które nie zostało złożone (a przynajmniej brak jest dowodu na okoliczność jego złożenia). Nie sposób uznać zgłoszenia zarzutu potrącenia za złożenie oświadczenia materialnoprawnego z uwagi na odmienny charakter prawny oświadczeń materialnoprawnych i zarzutów procesowych. Jednak nawet gdyby jednak przyjąć inaczej, to brak jest dowodu na okoliczność, że odpis pisma procesowego (odpowiedzi na pozew banku), w którym zgłoszono zarzut potrącenia, dotarł do Banku (...) S.A. bezpośrednio - doręczenie nastąpiło wobec pełnomocnika strony Banku (...) S.A., który nie został upoważniony do odbierania oświadczeń materialnoprawnych składanych wobec strony powodowej, a brak jest uzasadnienia, aby domniemywać udzielenie takiego umocowania bądź aby uznawać, że skoro odpowiedź na pozew została doręczona pełnomocnikowi strony powodowej, to sama strona również zapoznała się z jej treścią.

Zarzut zatrzymania.

Umowa kredytu jest umową wzajemną w rozumieniu art. 487 § 2 k.c.¹⁷, gdyż istota tej umowy sprowadza się do oddania przez bank środków pieniężnych do dyspozycji kredytobiorcy w zamian za świadczenie wzajemne w postaci zapłaty odsetek, a zatem oba te świadczenia są ekwiwalentne. Pomimo tego Sąd nie uwzględnił zarzutu zatrzymania (art. 496 k.c. w zw. z art. 497 k.c.). Mianowicie skorzystanie z prawa zatrzymania wzajemnego świadczenia pieniężnego powoduje wstrzymanie wymagalności roszczenia wierzyciela, a w rezultacie wyłącza opóźnienie w spełnieniu świadczenia przez dłużnika, a w konsekwencji wykluczyła możliwość dochodzenia przez wierzyciela odsetek za okres po skorzystaniu z prawa zatrzymania¹⁸. Niemniej jednak pozbawienie konsumenta prawa do

dochodzenia tych odsetek za wskazany okres stałoby w sprzeczności z art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/1319. Co więcej, sprzeczne ze wskazanymi regulacjami byłoby również samo uzależnienie możliwości odzyskania przez konsumenta świadczenia nienależnego od tego, czy zaoferował lub zabezpieczył roszczenie banku²⁰. Wobec tego Sąd stwierdził, że jedynym rozwiązaniem zgodnym z art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13, jest stwierdzenie, że pozwany nie może skutecznie powoływać się na prawo zatrzymania.

Odsetki.

Roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego stanowi roszczenie bezterminowe, a zatem staje się wymagalne po wezwaniu do zapłaty (art. 455 k.c.). Jednocześnie skuteczność dochodzenia zwrotu powyższego świadczenia przez konsumenta nie może być uzależniona od złożenia przez niego oświadczenia, że nie wyraża zgody na utrzymanie w mocy nieuczciwych warunków umownych i wyraża zgodę na uznanie umowy za nieważną.²¹ Wezwanie do zapłaty nastąpiło z chwilą doręczenia bankowi odpisu modyfikacji pozwu kredytobiorców w dniu 31 maja 2019 r. (k. 1121), co oznacza, że pozwany powinien był spełnić świadczenie dochodzone pozwem w terminie 14 dni od tej daty, a zatem popadł w opóźnienie z dniem 15 czerwca 2019 r. i od tej daty na podstawie art. 481 § 1 i 2 k.c. zostały od niego zasądzone odsetki ustawowe za opóźnienie od kwoty 93.474,42 zł której strona powodowa domagała się w modyfikacji powództwa. Natomiast później żądanie pozwu zostało rozszerzone i M. P. i K. P. wnieśli o zasądzenie na ich rzecz kwot 104.229,16 zł i 58.661,53 CHF, a więc odsetki od kwoty 58.661,53 CHF zasądzono od 15. dnia pod dniu doręczenia tej modyfikacji pozwu, która miała miejsce w dniu 3 marca 2021 r. co oznacza, że bank powinien był spełnić to świadczenie w terminie 14 dni od tej daty, a zatem popadł w opóźnienie z dniem 18 marca 2021 r. i od tej daty na podstawie art. 481 § 1 i 2 k.c. zostały od niego zasądzone odsetki ustawowe za opóźnienie.

Wezwanie do zapłaty roszczenia dochodzonego przez bank nastąpiło z chwilą doręczenia kredytobiorcom odpisu pozwu, który zawierał precyzyjnie sformułowane żądanie, a został doręczony w dniu 2 marca 2022 r. co oznacza, że strona pozwana powinna była spełnić świadczenie dochodzone pozwem w terminie 14 dni od tej daty, a zatem popadła w opóźnienie z dniem 17 marca 2022 r. i od tej daty na podstawie art. 481 § 1 i 2 k.c. zostały zasądzone odsetki ustawowe za opóźnienie.

Koszty procesu.

O kosztach procesu Sąd orzekł na podstawie art. 100 k.p.c. Sprawa z powództwa kredytobiorców została przez nich wygrana niemal w całości, co uzasadniało obciążenie banku całymi kosztami procesu. Natomiast w sprawie z powództwa banku bank wygrał sprawę w 74%, a M. i K. P. wygrali sprawę w 26%, co uzasadniało stosunkowe rozliczenie kosztów procesu. Szczegółowe wyliczenie tych kosztów pozostawiono Referendarzowi Sądowemu na podstawie art. 108 § k.p.c.

Natomiast mając na uwadze, że część kosztów dowodu z opinii biegłego (673,50 zł) dopuszczonej w sprawie z powództwa kredytobiorców została pokryta z środków Skarbu Państwa, ich równowartością został obciążony bank na podstawie art. 113 u.k.s.c. w zw. z art. 100 k.p.c.

1 por. uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20.06.2018 r., III CZP 29/17,

2 por.:

- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 3.10.2019 r., C-290/18, D.,

- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 29.04.2021 r., C-19/20, Bank (...),

3 por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 8.09.2022 r., C-80/21 – C-82/21, (...), pkt 78,

4 por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 8.09.2022 r., C-80/21 - C-82/21, (...), pkt 76,

5 por.:

- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 26.03.2019 r., C#70/17 i C#179/17, B., pkt 64,
- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 29.04.2021 r., C-19/20, Bank (...), pkt 70,
- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 8.09.2022 r., C-80/21 – C-82/21, (...), pkt 62,64,
- 6 por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 29.04.2021 r., C-19/20, Bank (...), pkt 71,
- 7 por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1.06.2022 r., II CSKP 364/22,
- 8 por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11.12.2019 r., V CSK 382/18,
- 9 por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28.04.2022 r., III CZP 40/22,
- 10 por.:
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17.03.2022 r., II CSKP 474/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10.05.2022 r., II CSKP 163/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18.05.2022 r., II CSKP 1030/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19.05.2022 r., II CSKP 797/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.06.2022 r., II CSKP 701/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2022 r., II CSKP 616/22,
- 11 por.:
- uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16.02.2021 r., III CZP 11/20,
- uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z mocą zasady prawnej z dnia 7.05.2021 r., III CZP 6/21,
- 12 Por. E. Gniewek, O wadliwościach stosowania zasad solidarności czynnej w postępowaniu sądowym – uwag kilka, MOP 2009, Nr 3, str. 121.
- 13 por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.11.2018 r., II CNP 54/17,
- 14 por. uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z mocą zasady prawnej z dnia 7.05.2021 r., III CZP 6/21,
- 15 por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13.05.2022 r., III CZP 46/22,
- 16 por.:
- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 9.07.2020 r., (...) Bank (...), C-698/18 i C-699/18,
- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 16.07.2020 r., C. i B. B. V. A., C-224/19 i C-259/19,
- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 22.04.2021 r., (...) Slovakia, C-485/19,
- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 10.06.2021 r., (...), C-776/19 - C-782/19,
- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 8.09.2022 r., (...), C-80/21 – C-82/21,
- uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z mocą zasady prawnej z dnia 7.05.2021 r., III CZP 6/21,

- uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13.01.2022 r., III CZP 61/22.

17 Por:

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7.04.2011 r., IV CSK 422/10,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7.03.2014 r., IV CSK 440/13,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7.03.2017 r., II CSK 281/16,

- uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16.02.2021 r., III CZP 11/20,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.02.2022 r., II CSKP 459/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17.03.2022 r., II CSKP 474/22,

- postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18.01.2023 r., I CSK 6101/22

- postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 1.02.2023 r., I CSK 6309/22,

- postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12.04.2023 r., I CSK 5111/22,

- postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12.04.2023 r., I CSK 5424/22,

- postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12.04.2023 r., I CSK 5447/22,

- postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20.07.2023 r., I CSK 5939/22,

- postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27.07.2023 r., I CSK 6145/22,

- postanowienie składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 6.10.2023 r., III CZP 126/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8.03.2024 r., II CSKP 183/23,

- postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11.04.2024 r., I CSK 1216/23.

18 Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31.05.2022 r., II CSKP 34/22.

19 Por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 14.12.2023 r., C-28/22, (...) Bank, pkt 87.

20 Por. postanowienie Trybunału Sprawiedliwości z dnia 8.05.2024 r., C-424/22, (...) Bank (...), pkt 38.

21 por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 7.12.2023 r., C-140/22, (...), pkt 59, 65.